

Factsheet Zorgteams en ZAT's in het onderwijs, 2014

In een reeks factsheets besteedt het NCOJ aandacht aan diverse aspecten van de zorgstructuur in het onderwijs.

De gegevens zijn ontleend aan een landelijk onderzoeksprogramma van het NCOJ naar ontwikkelingen in de zorgstructuur in en om de school, de invoering van passend onderwijs en de ondersteuningsbehoeften van leerlingen en leerkrachten.

Zorgteams op scholen en zorg- en adviesteams (ZAT's) in het onderwijs vervullen belangrijke functies in de ondersteuningsstructuur voor leren en onderwijzen¹ van scholen, samenwerkingsverbanden en gemeenten. De afgelopen tien jaar is op dit gebied veel tot stand gekomen. De vraag dient zich aan, zeker nu passend onderwijs in het schooljaar 2014/'15 is ingevoerd, wat op dit moment de stand van zaken is.

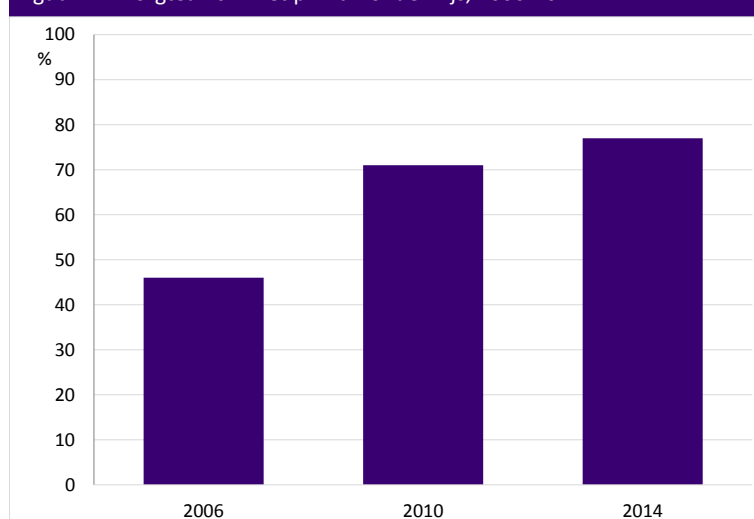
Driekwart van scholen in het primair onderwijs heeft zorgteam

Zorgteams (of ondersteuningsteams) vormen een belangrijk onderdeel van de ondersteuningsstructuur van scholen in het primair onderwijs (speciaal basisonderwijs en basisonderwijs).

In een zorgteam werkt de intern begeleider samen met de schoolmaatschappelijk werker en de jeugdverpleegkundige (of jeugdarts). Andere deskundigen kunnen ook aanschuiven.

Het zorgteam beoordeelt snel en multidisciplinair de onderwijs- en zorgbehoeften van de aangemelde leerling en kan laagdrempelige en snelle hulp bieden of activeren dan wel doorverwijzen naar beter passende hulp. Centraal staat daarbij handelingsgerichte ondersteuning van leerkrachten en waar nodig aanvullende hulp voor de leerling en de ouders.

Figuur 1 Zorgteams in het primair onderwijs, 2006-2014

In het primair onderwijs heeft 77% van de scholen een zorgteam of soortgelijk ondersteuningsteam op school.

Dat is 6 procentpunt meer dan in 2010 toen 71% van alle scholen voor (speciaal) basisonderwijs over een zorgteam beschikte. Tussen 2006 (46%) en 2014 is het percentage (speciale) basisscholen met een zorgteam met 31 procentpunt gestegen.²

In 2014 heeft de resterende 23% van de (speciale) basisscholen geen zorgteam, maar 7% van deze groep scholen is bezig er een samen te stellen.

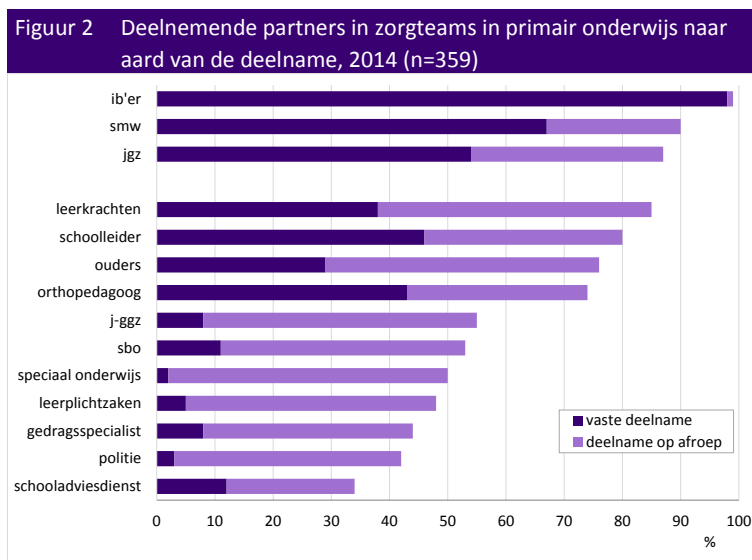
Samenstelling zorgteams in het primair onderwijs

Zorgteams zijn divers samengesteld. Op basis van een referentiemodel en eerder onderzoek³ zijn er kernpartijen, onder wie in ieder geval de intern begeleider van de school, een schoolmaatschappelijk werker én een jeugdarts/-verpleegkundige. In 2014 voldoet 82% van de zorgteams in het primair onderwijs aan deze norm.

In dit percentage is zowel de structurele deelname als de deelname op afroep opgenomen. Kijken we alleen naar de vaste of structurele deelname van deze drie partijen dan voldoet 47% van de zorgteams in het primair onderwijs aan dit criterium.

Er komen ook andere samenstellingen voor. In figuur 2 staan voor elk van de afzonderlijke samenwerkingspartners in de zorgteams de deelnamepercentages grafisch weergegeven. De cijfers geven de mate aan waarin zorgteams met partijen samenwerkingsrelaties onderhouden, hetzij als vaste zorgteamdeelnemer, hetzij alleen als de casus(bespreking) daartoe aanleiding geeft en de expertise van een specifieke samenwerkingspartner gewenst is (deelname op afroep).

De deelnamepercentages van de drie kernpartijen zijn respectievelijk 99% (intern begeleider van de school), 90% (schoolmaatschappelijk werker) en 87% voor de (jeugdarts/-verpleegkundige), waarvan meer dan de helft als vaste deelnemer aan de (casus)besprekingen.

In circa driekwart van de zorgteams zijn (ook) een orthopedagoog/(gz-)psycholoog, de schoolleider en een of meer leerkrachten aanwezig. Ongeveer 40% van deze deelnemers is een vaste deelnemer van het zorgteam.

Bij 29% van de zorgteams is het vaste praktijk dat ouders de bespreking van hun kind (kunnen) bijwonen, bij 49% gebeurt dat alleen als de casus daartoe aanleiding geeft.

In 34% tot 55% van de zorgteams participeren – en dan merendeels op afroep – ook andere samenwerkingspartijen in teambesprekingen. Het betreft voornamelijk instellingen voor (geestelijke) gezondheidszorg, speciaal

basisonderwijs, speciaal onderwijs, leerplichtzaken en veiligheid (politie). Naast deze instellingen en functionarissen zien we bij 26% van de zorgteams logopedisten, onderwijsspecialisten vanuit het samenwerkingsverband, medewerkers van bureau jeugdzorg, en adviseurs en consultants passend onderwijs participeren.

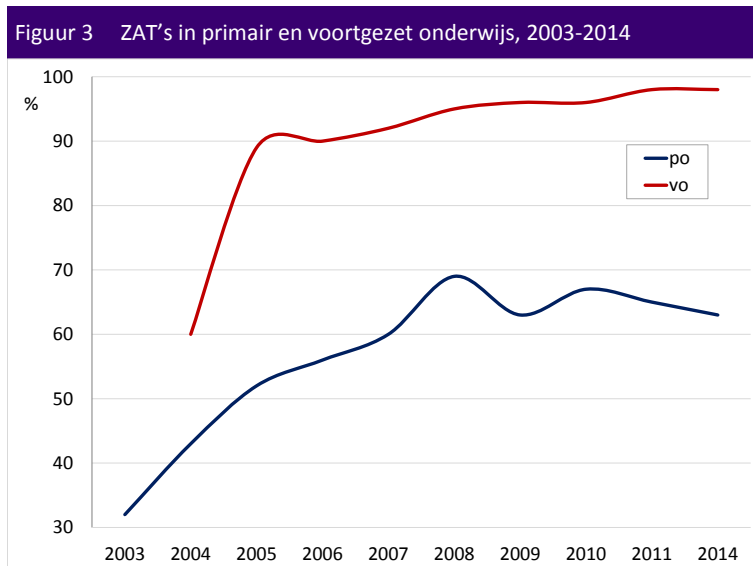
Functioneren van zorgteam en samenwerking met jeugdzorg

Intern begeleiders die aan het onderzoek hebben meegewerkt, zijn het in meerderheid (68%) eens (55%) of zeer eens (13%) met de uitspraak dat hun zorgteam goed functioneert. Zes procent kan zich niet vinden in deze uitspraak en is het er mee oneens. Een vijfde is neutraal (20%) en 6% heeft geen oordeel.

De samenwerking tussen het zorgteam en de jeugdzorg wordt door 51% als goed beoordeeld. Zeventien procent is het daarmee oneens, een kwart (26%) oordeelt neutraal en 6% heeft geen oordeel.

Aantal Zorg- en adviesteams licht gedaald in primair onderwijs

In 2014 heeft 63% van de scholen in het primair onderwijs toegang tot een Zorg- en adviesteam (ZAT) of soortgelijk multidisciplinair casusoverleg in het samenwerkingsverband, gemeente of regio, een lichte daling van 4 procentpunt ten opzichte van 2010.

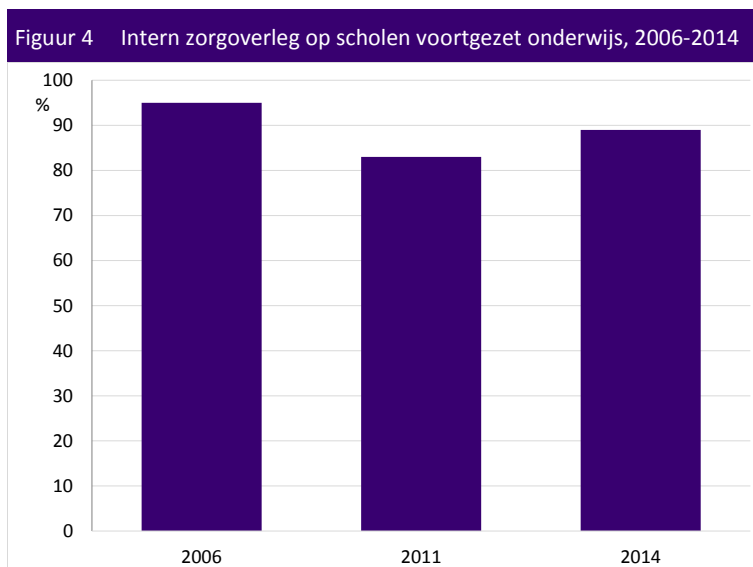
De (interne) zorgteams op basisscholen en ZAT's kunnen elkaar aanvullen. Althans dat gebeurt bij de helft van de basisscholen (49%) met een zorgteam op een school die ook toegang heeft tot een ZAT in het samenwerkingsverband, gemeente of de regio. Bij 28% van de basisscholen is er een zorgteam op school maar geen ZAT beschikbaar. Een kleine groep basisscholen (13%) heeft geen zorgteam maar wel toegang tot een ZAT. De resterende 10% heeft geen van beide voorzieningen.

In vergelijking met 2010 noteren we een lager percentage scholen dat over beide voorzieningen beschikt. In 2010 heeft 52% van de basisscholen een zorgteam én toegang tot een

ZAT. In 2014 is dat 3 procentpunt lager dan in 2010. Een vijfde van de basisscholen (19%) heeft in 2010 een zorgteam, maar geen toegang tot een ZAT, en 24% heeft geen zorgteam maar wel toegang tot een ZAT. Bij 6% ontbreekt in dat jaar zowel een zorgteam als toegang tot een ZAT.

Intern zorgoverleg op 89% van de scholen voor voortgezet onderwijs

Op scholen voor voortgezet onderwijs kunnen leerlingen bij wie (vermoedens van) leer- en gedragsproblemen of sociaal-emotionele problemen bestaan, in het intern zorgoverleg besproken worden. Ook handelingsverlegenheid van docenten kan in het intern zorgoverleg worden aangekaart, evenals veiligheidsvraagstukken in en rond de school.

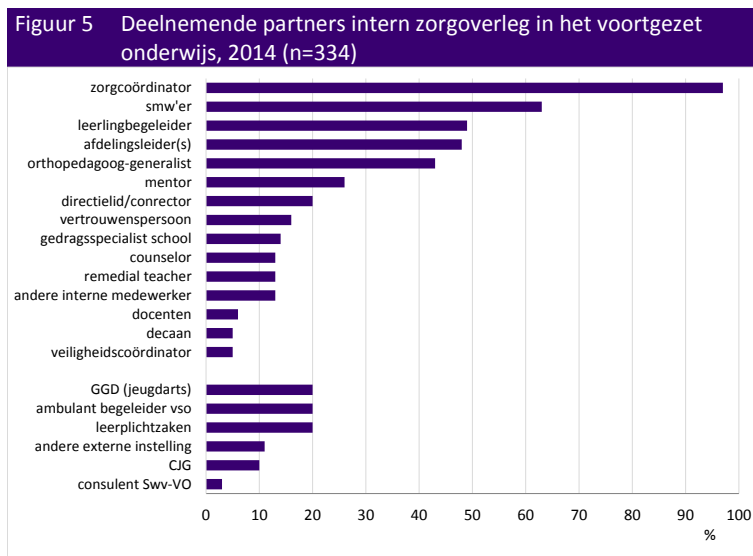
Negen van iedere tien scholen (89%) hebben een dergelijk intern zorgoverleg (ook soms aangeduid als intern zorgteam). Tien procent heeft geen intern zorgoverleg en 1% heeft de vraag niet beantwoord.

Het percentage scholen met een intern zorgoverleg schommelt sinds 2006 rond 90% (figuur 4).⁴

Samenstelling van het intern zorgoverleg

Het intern zorgoverleg in het voortgezet onderwijs is voornamelijk samengesteld uit medewerkers van de eigen school waarbij partners van buiten de school (kunnen) aansluiten, veelal op afroep (figuur 5).

In dat intern zorgoverleg is op bijna alle scholen een belangrijke rol weggelegd voor de zorgcoördinator met een participatiegraad van 97%. Op afstand volgt de schoolmaatschappelijk werker (63%). Aan circa de helft van de intern zorgoverleggen nemen leerlingbegeleiders (49%) en afdelingsleiders (48%) deel. Een orthopedagoog-generalist is bij 43% van de interne zorgoverleggen aanwezig.

Andere medewerkers van de school zoals mentoren, remedial teachers, docenten en vertrouwenspersonen, zijn minder vaak in het intern zorgoverleg vertegenwoordigd. Het percentage externe deelnemers, onder wie een medewerker van leerplichtzaken, een ambulant begeleider van het voortgezet speciaal onderwijs of een jeugdarts, bedraagt niet meer dan 20%.

Aantal Zorg- en adviesteams stabiel in voortgezet onderwijs

ZAT's in het voortgezet onderwijs zijn in afwijking van het primair onderwijs voornamelijk georganiseerd op schoolniveau. Het percentage scholen voor voortgezet onderwijs met een ZAT is sinds 2011 ongewijzigd en bedraagt 98% (figuur 3).

In het voortgezet onderwijs beschikt 88% van de scholen over zowel een intern zorgoverleg als een ZAT. Bij de resterende scholen zien we dat 10% geen intern zorgoverleg heeft maar wel een ZAT, 2% een intern zorgoverleg maar geen ZAT, en minder dan 1% geen van beiden.

In 2011 heeft 82% van de scholen een intern zorgoverleg én een ZAT, 6 procentpunt minder dan in 2014. Daarnaast heeft 16% van de scholen alleen een ZAT en 2% alleen een intern zorgoverleg.

Samenstelling ZAT's in het voortgezet onderwijs

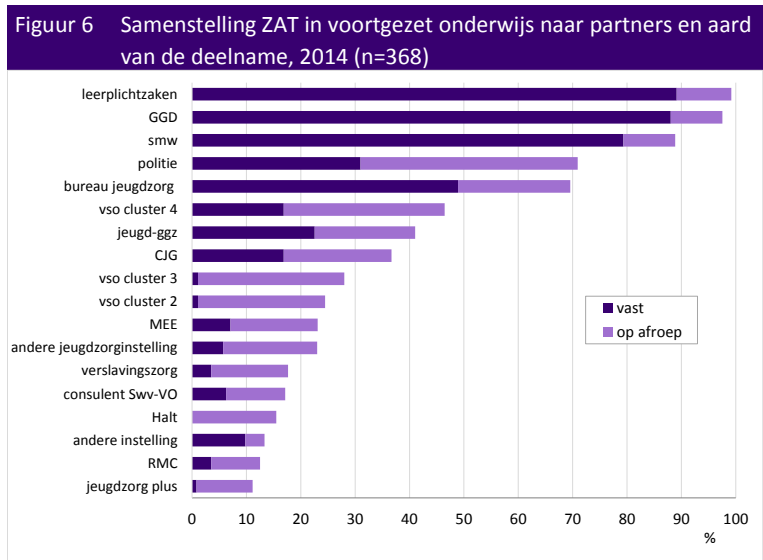
In het uitgevoerde onderzoek bij het voortgezet onderwijs staan we langer stil bij de kenmerken van het ZAT van de school. Hieronder beschrijven we de samenstelling van het ZAT en de mate waarin er samenwerkingsafspraken met partners zijn gemaakt.

Veruit de meeste scholen met een ZAT hebben er één (86%), maar er zijn ook scholen met twee of meer ZAT's (14%). In het laatste geval hebben dikwijls de onderbouw en bovenbouw elk een ZAT of is er een ZAT voor de afzonderlijke afdelingen pro, vmbo en havo/vwo.

Het ZAT is samengesteld uit medewerkers van de school en partners van buiten de school. Voor wat betreft de *medewerkers van de school* bestaat een ZAT uit de zorgcoördinator (96%), de schoolmaatschappelijk werker van de school (81%), afdelingsleiders en/of een directielid (75%), een schoolpsycholoog/orthopedagoog (64%), leerling-

begeleiders (57%) of mentoren (52%). Andere medewerkers, zoals vertrouwenspersonen (40%), gedragspecialisten (27%) en docenten (22%) nemen minder vaak deel aan de casusbesprekingen.

In vergelijking met 2011 zien we iets lagere deelnamepercentages voor afdelingsleiders/directieleden (81%) en de schoolpsycholoog/orthopedagoog (70%).

Het aantal *externe partners* dat aan het ZAT deelneemt, is zeer divers. Toch zien we de laatste tien jaar een kern van samenwerkingspartners die in hoge mate deelnemen (in aflopende volgorde van deelname in 2014): leerplichtzaken van de gemeente (99%), jeugdgezondheidszorg (98%), schoolmaatschappelijk werk (89%), politie (71%) en bureau jeugdzorg (70%), al dan niet als vaste deelnemer aan alle casusbesprekingen. Het voortgezet speciaal onderwijs cluster 4 (46%) en de jeugd-ggz (41%) nemen aan minimaal twee vijfde van de ZAT's deel. Andere partijen participeren in 11% tot 37% van de ZAT's.

Ten opzichte van 2011 zijn de deelnamepercentages voor de afzonderlijke partijen ongewijzigd gebleven.

Samenwerkingsafspraken in het ZAT

De samenwerking tussen de school en externe instellingen in het ZAT is bij een meerderheid van de scholen voor vier partners schriftelijk vastgelegd. Het betreft (in aflopende volgorde) de jeugdgezondheidszorg, schoolmaatschappelijk werk, leerplichtzaken en bureau jeugdzorg. Met de overige partners in het ZAT is de samenwerkingsovereenkomst in een minderheid van de gevallen schriftelijk geborgd (tabel 7).

In vergelijking met 2011 is er voor de afzonderlijke samenwerkingspartners geen verandering opgetreden in het percentage schriftelijke samenwerkingsovereenkomsten.

Tabel 7 Samenwerkingsafspraken met externe kernpartners van het ZAT in voortgezet onderwijs, 2014 (percentages)

	schriftelijk	mondeling	n (=100%)
jeugdgezondheidszorg	61	26	359
schoolmaatschappelijk werk	61	25	327
leerplichtzaken	59	27	365
bureau jeugdzorg	53	27	256
jeugd-ggz	41	28	151
politie	35	41	261
vso cluster 4	30	42	171

Positie van het ZAT in het voortgezet onderwijs bij de invoering van passend onderwijs

De invoering van passend onderwijs kan voor scholen, samenwerkingsverbanden en gemeenten aanleiding geweest zijn om de zorgstructuur in en rond de school te evalueren en na te gaan of er aanpassingen en/of verbeteringen nodig zijn. Ook zijn er ontwikkelingen in de jeugdzorg (decentralisatie naar gemeenten/transitie) en in de veiligheidsketen die mogelijk gevolgen kunnen hebben voor de rol en werkwijze van het ZAT op scholen (vo) en het bovenschoolse ZAT in de samenwerkingsverbanden, gemeenten of regio's (vo en po) en de deelname van (gemeentelijk gefinancierde) partners daarin.

Tegen deze achtergrond is aan de hand van enkele stellingen geïnventariseerd welke gedachten en voornemens scholen voor voortgezet onderwijs kort voor de invoering van passend onderwijs hebben bij de positionering van het ZAT in de zorgstructuur van de school.

Een van de opdrachten die de school zichzelf heeft gesteld bij de invoering van passend onderwijs, is het versterken van de zorgstructuur door de samenwerking in het ZAT met de jeugdzorg en andere partners te verbeteren, aldus een meerderheid van 59% van de scholen. Bij 32% van de scholen voor voortgezet onderwijs is dit geen voornemen en 9% weet het niet.

Scholen die naar het oordeel van hun zorgcoördinator een heldere visie op passend onderwijs hebben, rapporteren vaker dan gemiddeld (64% tegen 59%) dat de school op bovengenoemde wijze de zorgstructuur wil versterken. Scholen zonder heldere visie melden vaker (51% tegen 32%) dat dit geen voornemen is.

Een andere mogelijke opdracht bij de invoering van passend onderwijs die in een stelling is voorgelegd, betreft de versterking van de diagnostische rol van het ZAT bij de toelating van leerlingen met speciale onderwijsbehoeften. Hiermee stemde 30% van de scholen in. De meeste scholen (57%) kiezen er niet voor deze functie te versterken. Elf procent weet het niet.

Dat de (speciale) onderwijszorg en aanvullende/externe jeugdzorg voor leerlingen beter via het ZAT afgestemd moet worden, is voor 44% van de scholen een opdracht bij de invoering van passend onderwijs. Veertig procent van de scholen ziet dit niet als opdracht. De resterende 6% weet het niet.

Een betere advisering en/of begeleiding van leerkrachten en mentoren door de partners van het ZAT is bij 48% van de scholen wel en bij 41% juist geen opdracht. Zes procent weet het niet. Scholen met een heldere visie op passend onderwijs melden iets vaker dan gemiddeld (52% tegen 48%) dat betere advisering en/of begeleiding van leerkrachten en mentoren vanuit het ZAT een opdracht is bij de invoering van passend onderwijs. Omgekeerd melden scholen zonder een heldere visie vaker (52% tegen 41%) dat het geen opdracht is.

Meer dan de helft van de scholen (54%) streeft naar een snellere inzet van (aanvullende) zorg door de partners van het ZAT. Een derde (34%) streeft hier niet naar en 12% weet het niet. Hierbij valt op dat scholen zonder een heldere visie op passend onderwijs vaker (52% tegen 34%) vinden dat een snellere inzet van (aanvullende) zorg door de partners van het ZAT geen opdracht is bij de invoering van passend onderwijs.

In het ondersteuningsplan van het *samenwerkingsverband* zijn volgens 45% van alle scholen kwaliteitsvereisten voor het ZAT van de scholen opgenomen. Naar het oordeel van 23% zijn daarvoor geen criteria omschreven in het ondersteuningsplan. Daarnaast rapporteert 9% evenmin de vermelding van kwaliteitscriteria, maar zegt wel dat deze in voorbereiding zijn. Bijna een kwart (23%) weet niet of deze aspecten zijn opgenomen in het ondersteuningsplan.

Conclusies

Bij de start van passend onderwijs zien we dat in het primair onderwijs het percentage scholen met een zorgteam of ondersteuningsteam de laatste jaren is gestegen. Bij het voortgezet onderwijs blijft het aandeel scholen met een intern zorgoverleg min of meer gelijk.

Het ZAT is een vaste voorziening op scholen voor voortgezet onderwijs. De deelname van kernpartijen aan het ZAT is de afgelopen jaren niet of nauwelijks gewijzigd.

In het primair onderwijs is sinds 2010 het aandeel ZAT's iets teruggelopen, maar een ruime meerderheid van de scholen heeft nog steeds toegang tot deze bovenschoolse voorziening.

Zorgteams / intern zorgoverleg in po en vo

In een *zorgteam* van een school voor (speciaal) basis-onderwijs werkt de intern begeleider samen met de schoolmaatschappelijk werker en de jeugdverpleegkundige (of jeugdarts) van de jeugdgezondheidszorg (GGD). Ook kunnen leerkrachten en ouders van besproken leerlingen deelnemen.

Naast deze minimaal noodzakelijke partners kunnen ook andere partners aanschuiven, als vaste deelnemer of op afroep (afhankelijk van de casussen), zoals de leerplichtambtenaar, een orthopedagoog, een ambulante begeleider, een medewerker van schooladviesdienst of de politie.

Het zorgteam beoordeelt snel en multidisciplinair de onderwijs- en zorgbehoeften van de aangemelde leerling. Afhankelijk van de situatie, de hulpvraag en de mogelijkheden, bieden de jeugdverpleegkundige en het schoolmaatschappelijk werk laagdrempelige en snelle hulp voor het kind (en het gezin). Het zorgteam kan de leerling doorgeleiden naar beter passende hulp. Met gerichte handelingsadviezen ondersteunt het zorgteam de leerkracht hoe hij (beter) kan omgaan met afwijkend gedrag in de klas.

In het *voortgezet onderwijs* bestaat een intern zorgoverleg uit schoolinterne zorgfunctionarissen en eventueel externe deskundigen op afroep voor het bespreken van leer- en gedragsproblemen, sociaal-emotionele problemen van leerlingen, handelingsverlegenheid van docenten en veiligheidsvraagstukken.

Zorg- en adviesteams (ZAT's)

Een ZAT is een multidisciplinair samenwerkingsverband in de zorgstructuur van het onderwijs waarin professionals uit het (speciaal) onderwijs, het welzijnswerk, de jeugdzorg, de leerplicht, de (geestelijke) gezondheidszorg en veiligheid structureel samenwerken om kinderen en jeugdigen met (vermoedens van) emotionele, gedrags-, ontwikkelings- en/of schoolleerproblemen en hun gezinnen en scholen te ondersteunen. Het multidisciplinaire casusoverleg vormt een vast hoofdbestanddeel van het ZAT.

De functies van het ZAT omvatten vroegsignalering/preventie, consultatie, probleematixatie, diagnostiek, en het activeren en bieden van passende, afgestemde zorgverlening die emotioneel welbevinden, ontwikkeling, positief gedrag, onderwijsdeelname en leerprestaties bevorderen.

Het ZAT fungeert ook als netwerkoverleg van samenwerkingspartners die elkaar consulteren.

ZAT's zijn actief in het primair onderwijs, het (voortgezet) speciaal onderwijs, voortgezet onderwijs en mbo.

In het primair onderwijs is het ZAT bovenschools of regionaal georganiseerd, in het vo en mbo is het ZAT voornamelijk schoolgebonden.

Colofon en verantwoording

De resultaten in de factsheet zijn afgeleid van de antwoorden uit schriftelijke en onlinevragenlijsten in het primair onderwijs (po: bao en sbo) en voortgezet onderwijs (vo). Aan het onderzoek namen 467 intern begeleiders deel en 376 respondenten uit het vo onder wie voornamelijk zorgcoördinatoren. Het onderzoek in het voortgezet onderwijs vond plaats in april en mei 2014 en in het primair onderwijs in oktober 2014.

De respons voor het primair onderwijs is representatief voor de omvang van de school en de spreiding over het land. Voor het vo is de respons een getrouwe weergave voor de kenmerken onderwijstypen (pro, vmbo, havo/vwo), de vestigingsgrootte en de spreiding over het land.

Paolo van der Steenhoven

Dolf van Veen

Nederlands Centrum Onderwijs & Jeugdzorg

Kortrijk 76

1066 TC Amsterdam

E: info@ncoj.nl

W: www.ncoj.nl

© NCOJ/de auteurs, 2015

---

¹ Met de 'ondersteuningsstructuur voor leren en onderwijzen' bedoelen we eigenlijk wat lange tijd 'zorgstructuur' werd genoemd. We gebruiken beide aanduidingen.

² Gegevens over het primair onderwijs tot 2010 zijn ontleend aan: Steenhoven, P. van der & Veen, D. van (2011). Monitor ZAT's, zorgteams en leerlingenzorg in het primair onderwijs 2010.

Utrecht: NJi.

³ Idem.

⁴ Gegevens over het voortgezet onderwijs tot 2011 zijn ontleend aan: Steenhoven, P. van der & Veen, D. van (2012). Monitor Leerlingenzorg en ZAT's in het voortgezet onderwijs 2011. Utrecht: NJi.